Було це давно, що хіба старі-старі діди пам’ятають бородаті: стояли морози.

Стояли морози, сніги лежали білі...

В селі заходило свято.

Огняним їжаком, сердито настовбурчивши золоту щетину, сідало за снігами сонце, а проти сонця — дими з бовдурів: вихиляючись, перекидаючись, вистрибом мчали у прозоре небо, самі прозорі, сизо-рожеві, сині, мов помальовані.

Це вгорі, а внизу...

Під ногами співає, під саньми тріскотить, ніби хтось сипле під полоззя жменями пістони; дзвониками дзвенять, шугаючи, діти з гори на громаках, як городні убехані опудала; біла повись пацьорками на деревах, пелехатим мотуззям — на людях, на конях, все біле, од усього живого біла клубочиться пара, люди, замотані, не йдуть — бігцем, як на пожежу, поспішають, труть нашвидку уші та, замість вітатись, тільки лунко перегукуються: "Ну, морозець!" — або: "Це мороз — з очима!"

Стояв через поле сивий хмурний ліс, а понад тим лісом, з того краю, що приходить ніч, тумою насувала темна курява-мла, а з того лісу вовком позирає розбійник-мороз, ночі дожидаючи: "Ось-ось... ось нехай тільки сонце зайде — я прийду до вас куті їсти..."

Нема вже тепер тії хатки в лісі, що кулями обставлені стіни у неї, й лісника немає. Тільки ліс.

Увесь день стояла в лісниковій хаті рожево-золота темрява, увесь день були замуровані вікна, і к вечору мороз рогом поліз.

На покуті — кубло сіна. В кублі — кутя й узвар. Коло куті на лаві — діти: хлопчик та дівчинка. В хаті — самі. А вже вечоріло.

Понапинали сорочки на коліна, продихають на шибках ясні кружечки, мороза із лісу раз по раз у вікно викликають:

— Морозе-морозе, іди до нас куті з медом їсти та не поморозь нашої пшениці.

— Морозе-морозе...

Аж ось у сінях затупотіло, одірвало примерзлі двері, і на порозі, в клубках пари, обзивається.

— Іду-іду,— каже,— я давно до вас збираюсь!

Довга на йому кирея, під киреєю — жупан синій, чорна шапка з верхом червоним, а за поясом — блиснув срібний самопал.

Леле! Оце догукались!

Тільки сорочки захурчали на піч.

— А чого ж ви полякалися, діти, я ж той мороз, що ви гукали куті з медом їсти! — Голос людський, привітний.

Повисували голови із-за комина, визирають.

А він знову:

— А де ж ваші, діти, тато та мама?

Переглянулись діти: зовсім не страшний. Одказали чемно: там і там.

Далі осміліли:

— Це ви прийшли до нас того, що ми вас кликали?

— Того ж, того.

— Ви мороз?

— Мороз.

Пошепотіли діти між собою та вже й у іграшки з морозом.

— А ви ж не поморозите нашої пшениці? — хлопчик.

Сміється Мороз:

— Як дасте куті з медом, тоді не поморожу.

Дівчинка й собі:

— А ви нас не подавите? — Та й сховалась за комин, прищулилась і язичок прикусила: слухає.

— Ні, діти, я таких не давлю.

Сидить на лавці, жартує, гостинцем манить дітей з печі, що в лісі у зайця одняв.

Осмеркло.

Аж і батько в хату:

— А хто це тут гомонить із вами?

Діти стриб-стриб з печі, батька за поли, шепотять:

— Тату! Тату! Хто це такий прийшов до нас?

— А ось побачимо! — бере, світить каганець.

А той з лави:

— Чи приймете за гостя, чи, може, з хати проженете?

— Коли добрий чоловік — приймемо, а лихого — може, й проженемо з хати,— весело промовляє батько, а сам каганцем присвічує та пильно-пильно до гостя придивляється.

— То вже самі гадайте, що я за людина — чи добра, чи лиха,— одказує той,— я, може чули, Мороз.

Зирк діти на батька, а батько на лиці одмінився, і каганець затремтів у руці. "Справді, мороз!" — майнуло в дітей у голові.

Каже тоді батько Морозові, і тиха його мова стала:

— Чого ж ви хочете од мене — я людина бідна?

— Того ж і прийшов я до вас, що ви бідний,— одказує Мороз. Далі розповідає: — Ваші діти гукали у вікно мороза куті їсти, а я йшов повз вікна та й почув; згадав, що сьогодні за день, думаю: "Дай зайду до людей у хату".

Уклонивсь тоді батько тому Морозові низько.

— То прошу ж я вас бути сьогодні у мене за дорогого гостя,— сказав, повернувсь до дітей, суворими очима на піч гонить. Так де там: упилися

в мороза очима, не можуть одірвати: хороший, як змальований, ласкавий — ні, думають, мабуть, не мороз,— дурять їх, малих...

Рипнули, одчинились двері, увалила повна хата пари. Увійшла мати, за парою нічого в хаті не бачить, роздягається. Сама червона з морозу, як рожа, весела.

— Ну й мороз, аж до ніг в’язне!

А гість на лавці:

— То ще паніматко, не мороз, справжній Мороз у вас сидить у хаті! — та й чудно якось засміявся.

Батько знишка шепнув щось матері, і діти бачили знову, як зразу здригнула вона й сполохано кинула погляд на гостя. Знову поліз угору чуб у дітей: "Ой, мабуть-таки, мороз!"

Мороз почав нащось розпитувати, чи приїхав на свято пан до свого двору. Мати ряднами позавішувала вікна. Двері в сінях засунула. Розмовляють.

А діти з кутка все на гостя позирають, і дивно їм: людина як людина — молодий, чорноусий, а на голові волосся — ніби снігом припало, і очі такі, як із льоду. Коли не дивиться на їх — здається, такий, як і всі, коли ж часом ненавмисно погляне на їх тими льодовими очима,— так і пориває шугнути на піч.

Дала мати вечерю, посадовили Мороза за стіл, самі посідали. Випив Мороз горілки, схилив голову на руку. Почав плакати Мороз. Далі співати, та так жалібно, аж до серця достає:

Ой Морозе-Морозенку, преславний козаче,

За тобою, Морозенку, Україна плаче...

Витер сльози, жаліється.

— Нема,— каже,— мені в світі пристановища, як звірюка в лісі блукаю...

І не знали діти, чого їм так стало шкода мороза,— у дівчини аж покотились сльози. І мати зітхала, і батько хитав головою — жаліли, проте коли батько давав йому чару, а мати страву подавала,— в одного і в другого тремтіли руки.

Повечеряв Мороз, подякував.

Далі що було, про те розказують отак старі люди: здійняв, кажуть, із себе черес та й сійнув, як зорями по столі, щирими червінцями: так і осяяло в бідній хаті.

— Оце,— каже,-вам, діти, од мороза на празникове!

Та й пішов.

Батько вийшов провести його з хати.

Мати стала близько коло вікна, за серце взялася, слухає, затурбована, а очі, як зорі, горять. Разом до дітей стиха промовляє:

— А що, накликали мороза? Та й самі не раді!

Увійшов батько, мати забула, що казала, зразу до його:

— Ну що — пішов?

— Прямо до двору подався! — батько легко зітхнув, очі в його теж чогось сяяли.— Будуть пани мати гостя на святвечір! — додав він стиха, далі сполохано зиркнув на дітей.— А ви чого роти пороззявляли? На піч!

Діти — до батька:

— Оце такий, тату, мороз?

— Оце ж такий Мороз, а ви думали, який він?

— А чого ж він ходить, і їсть, і говорить? Чого в його самопал за поясом?

Батько суворо повів по дітях очима.

— Дурні ви, діти! Це той розбійник, на прозвання Мороз, що вирізує паси на панських спинах,— чули? Отож глядіть мені, нікому про це — нічичирк!

Ніч. Тихо. На вікнах усе хтось малює, квітки з білого мережить, а золотом крайки тоненько облямовує, і сяє в темній хаті, як у квітчастому ліхтарі золотому. Тріснуло. Заблищала на шибці тоненька наколота дуга, як золота нитка, і здавалося, що це той славний розбійник Мороз золотом яскрить із лісу у маленькі вікна.